

ІВАН ПЕТРЕНКО

(Хрип'яков П.)

БУРСАКИ

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ

ВИДАННЯ „РІДНОЇ ШКОЛИ“

ЛЬВІВ, 1936

КАТАЛОГ ВИДАНЬ „РІДНОЇ ШКОЛИ“

Замовлення пересилати до Книгарні »Рідної Школи«

Львів, Сикстуська, ч. 20.

(Звіздкою означені книжки апробовані Міністерством В. Р. і П. О.
до шкільних бібліотек).

ПОВІСТІ, ДІТОЧІ ОПОВІДАННЯ ТА ІНШІ

Берт. Е.: Малі школярки п'яти частей світа	2.—
*Бехштайн: Казки	1.—
*Бонзельс В.: Пчола Мая та її пригоди	2.—
*Галичанка О.: В горах	0,20
Галущинський М.: Тарас Шевченко, поет життя і чину	0,20
— Драгоманів ідеолог Нової України	0,20
*Гасенко Н.: Ная з Джунглів	2,50
*Гауфф: Казки	1.—
*Гаєрштам Г.: Вакації над морем	1.—
*Гарін-Михайловський Н.: Діточі літа Тьоми	1,50
*Грімми: Казки	1.—
*Демянчук І.: Перекази старинного світа ч. I.	0,50
* — Перекази старинного світа ч. II.	0,50
*Евальд К.: Двоногий	1.—
Записки недоброго хлопця, з англійського	0,40
Кабарівська С.: Вкраїні служи!	0,40
*Кіплінг Р.: В Джунглях	1.—
Кибальчич Н.: З моїх спогадів	0,30
*Корнієнко А.: Запорожський клад	0,40
Лепкий Б.: Про діда, бабу й качечку кривеньку	0,30
— Про дідову дочку Марусю і про бабину Галюсю	0,30
— Про лиху Мачуху	0,40
— Три казки	1.—
*Лисецький П.: Зелена бабуся	0,15
* — Ме-е-е	0,15
* — Мурашка, лебідь і пчола	0,25
* — Пусті мене	0,15
* — Хто краще зробив	0,15
* — Чотири чи п'ять	0,15
Макарушка О. Др.: Китиця желань	0,40
— Коротка історія українського письменства	0,30
— Тарас Шевченко, огляд життя і діяльності	0,25
Маковей О.: Ярошенко	3.—
Малицька К.: Оповідання з життя звірят	0,50
*Массе Ж.: Історія куска хліба	0,25

ІВАН ПЕТРЕНКО

~~19.683~~

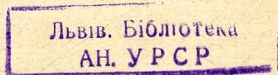
Б У Р С А К И

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ

Нам.

Дар. 368-24 / 14 50

~~86645~~

ВИДАННЯ „РІДНОЇ ШКОЛИ“

ЛЬВІВ, 1936

W5(2-yu)S-644.2

З друкарні Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

2995

І. ВІНШУВАННЯ.

Було це у Львові в неділю 6 лютого 1695 року.

На цей день чекали вже від двох тижнів бурсаки тодішньої ставропигійської бурси, цеж було неабияке свято: їх любий учитель латини й греки, пан Марко Красовський, мав того дня вінчатися з панною Ганною Лаврисевичівною, донькою сеньора ставропигійського братства. Пана Марка бурсаки дуже любили, бо, хоч кожний мусів йому все докладно вміти лекції і вправно говорити по латині, то був він людяний і рідко коли карав учнів. Що суботи ходив з бурсою за місто на прохід — такий був звичай у Ставропигії — і там бавився з ними, гейби сам був бурсаком. Тоді хлопці готові і в огонь за ним піти. А панну Ганну любили теж, особливо наймолодші бурсаки, що недавно прийшли до бурси, бо вона все просила за ними свого батька, пана сеньора, як хто із них мав дістати „березову кашу“. Березова каша ... Ви її не знаєте? Це була дуже немила операція на шкірі неслухняних хлопчиків; її роздавали раз на тиждень, у суботу. Тоді по школах був такий звичай, що в суботу вирівнювали рахунок за весь тиждень; хто вівся весь час добре, той ішов на прохід, а хто пустував, приходилося познайомитися з прутом.

Вінчав в Успенській церкві сам єпископ, Йосиф Шумлянський, далекий свояк сеньора. По Службі Божій і вінчанні всі пішли до дому молодої, що мешкала з батьком при Руській вулиці, неда-

леко братства. Перші складали молодим свої бажання рідня та ближчі знайомі; після них із кутка виступили і спудеї: окремо мали бажати старші студенти, окремо малі. Від старших виступив Яків Папара, гарний, високий юнак, з чорним вусиком; він виголосив довгу промову по латині. Всі старші громадяни слухали уважливо й залюбки і вдоволено кивали головами, бо промова була розумна

Міщанин Львова XVI. ст.

й гарна. Молодші хлопці не дуже уважали й слухали, бо по латині мало що розуміли; їх більше цікавило, що скаже за них Михась Чорній; йому доручили промовляти. Він мав зберігати добру славу всіх молодших учнів. Латинська промова Папари плила рівно й поважно і їм не хотілося осоромитися. Всю надію покладали на свого промовця. Михась Чорній був сирота, батька вже не мав.

Його мама мала невелику крамницю на передмісті й нераз проживала у злиднях, але всі гроші віддавала на те, щоби син'а вчити у братській школі. Михась удався мамі, вчився гарно й був завжди першим учнем. Вже третій рік був у бурсі і всі знали його дотеп і сміливість.

Папара вже скінчив свою промову. Всі хвалили його, а пан Красовський дякував йому сердечно й дарував якусь латинську книжку. Тоді молодші бурсаки заворушилися й виштовхали легко Михася вперед. Михась широко розставив ноги, вклонився з розмахом і почав таке:

Ой, ідуть всі разураз,
Кождий мовить: „добрий час“,
Один сипле з рукавця
Мудрі римськії слівця,
Наші ж слова не такі,
Бо ми малі бурсаки!

Нам латинськії слова
Ще велика новина,
А те грецьке го-ге-то*)
То не наше ремесло.
Ой, ми в тім ще не міцні,
Бо ми бурсаки малі!

Ми по своєму затягнем,
По бурсацьки вам утнем,
По бурсацьки зголосна,
Щоб почула школа вся,
Щоби почув увесь світ,
Довго жийте, многих літ!

*) Грецькі родівники.

— Многих літ! — заревли бурсаки, аж шиби задзвонили і голос покотився луною по всій школі, а із школи на всю Руську вулицю. — Аж і на вулиці цікаві люди, що там стояли, й собі кликнули „многих літ“.

Вірші Михася подобалися всім. Правда, слова були прості й невчені, але малий бурсак виголосив їх так сміливо та із таким вогнем, що аж любо було слухати. Всі сміялися й плескали в руки, а малі бурсаки аж простувалися, якби підросли на радощах.

Але найбільше втішилися бурсаки похвалою самого єпископа Шумлянського. Єпископ сидів біля пана Красовського на широкому ослоні й слухав, добряче всміхаючися, бурсацького „віншування“. Накінець аж сплеснув руками і крикнув: „Славно!“ Прикликав до себе Михася. Хлопець зніжковів та аж почервонів на радощах. Єпископ розпитувався, як він називається і на якому ступні навчання. Михась відповідав сміливо на все.

— А любиш ти горіхи? — питався єпископ.

— О, чому ж би ні!

— А твої товариші люблять?

— Ще й як! — відповів Михась, а всі хлопці тихенько засміялися.

— Так прийди завтра до мене, до святого Юра, дістанеш для бурсаків міщатко горіхів. Прийдеш?

— Прийду.

— Може сам не донесеш?

— Чому ні, я й чвертку понесу! — сказав Михась і витягнув сильні, здорові руки.

— Щоби ти часом не подвигався, візьми ще якого силача з собою. Бувай здоров!

Михась поклонився і відійшов до гурту.

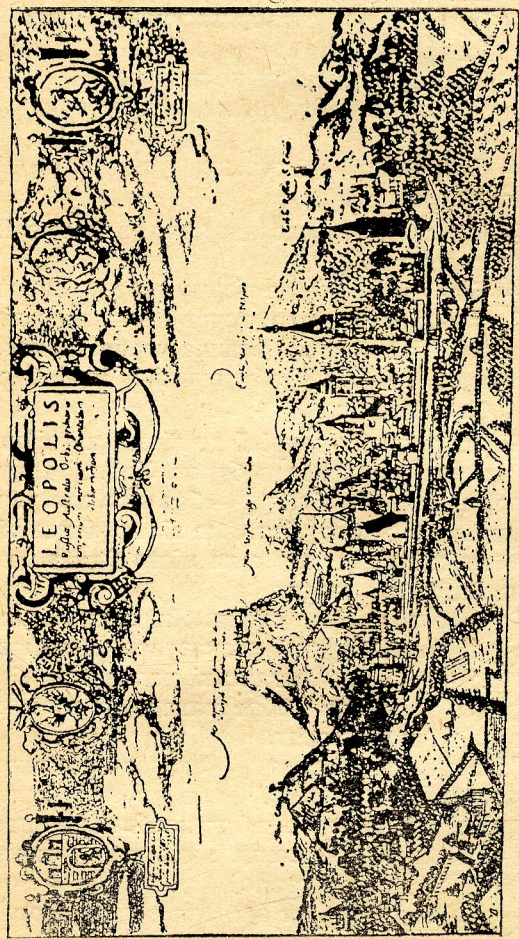
Бурсаки нераз у потребі ходили до єпископа, бо в бурсі часто бувало й голодно й холодно. А тоді був такий звичай, що студенти ходили по домах просити „що ласка“ на бурсу; це не був ніякий сором. Але тепер було що іншого. Єпископ сам обіцяв дати — і то чого: горіхів! Це ж найлюбіша бурсацька лакоминка! Так і вся бурса раділа, що Михась піде за горіхами.

II. ТАТАРСЬКА ТРИВОГА.

Весело зачалось весілля, та невесело скінчилося. Біля півночі, як забава розвернулася найкраще, зробився в сінях якийсь гамір. Стурбовані гості стали розпитуватися, що це сталося. Тоді ввійшов до кімнати один із старших братів, блідий на лиці, і дрижачим голосом прошепотів одно словце: „Татари!“ Ця страшна вістка схвилювала всіх. Не була це несподіванка, а все таки... Вже від кількох тижнів доходили до Львова вістки, що велика сила татар іде походом на галицькі землі. Але кожний потішав себе, що ці вісті неправдиві, бо татари ходили в похід тільки весною або літом, коли було чим коней попасти в дорозі. Та цим разом зробили інакше. Син кримського хана, молодий Схебас Герай хотів пімститися за невдачу, що її зазнав кілька місяців тому в битві над Дністром. Він хотів направити свою юнацьку славу й рушив на Галичину в зимі.

З високого замку, що стояв на стрімкому узгір'ї понад містом, роздалися три гарматні вистріли. Це звичайний знак, щоб усі береглися, бо ворог іде на місто. У місті счинилася нечувана метушня. Всюди лунали переклики. Гомін переполохав купців, стукіт чобіт по камінні полохав опівнічну тишину.

Вистріли збудили й бурсаків, що вже давно спали у своїх ліжках. Бурса була при самій Успенській церкві. Михась торкнув ліктем товариша, що спав коло нього, і півголосом спитався:

Найстарший вид Львова, початок XVII ст.

— Петре, що це таке?

— Гремить, — сказав заспаний Петро, призвавши Сокира.

— Як же гремить, та це ж зима!

Стали слухати уважніше. Знову грянув вистріл.

— Стріляють! — крикнув Михась. — Ходи, подивімся до вікна!

— Іди сам, я боюся, — шептав Петро й накрився з головою.

— Боягуз! Чекай, не візьму тебе до єпископа!

Петро, хоч і нерадо, встав і виглянув вікном на вулицю. Там стояла велика юрба людей, що живо щось балакали. Побудилися й інші бурсаки і собі побігли до вікон.

Нараз рипнули двері й до кімнати увійшов із свічкою в руці управитель бурси. Хлопці кинулися що скорше до своїх ліжок, — боялися, що управитель буде на них стукотіти. Але він прийшов тільки заспокоїти їх і сказати, що на місто йдуть татари. Приказав хлопцям лягати.

Та вже годі було спати. Як спати, коли татари під містом. Кожний розказував, що знав про татар, що чував про татарські напади від батька або й діда. Всі знали добре татар, бо вони часто гостювали у наших краях.

Лягайте хлопці спати, — казав наставник — а то перебалакаєте ніч. Треба добре виспатися, бо завтра чекає нас робота і то неабияка — воєнна.

— Що це?! Вже сонце сходить? — скрикнув Петро. — Он, як ясно стало!

— То не сонце, це заграва від пожежу, десь горить, — докинув Михась.

— То татари йдуть! — сказав управитель бурси. — Памятаю добре, як татари йшли 1672 року разом з турками, така сама заграва була. Все довкола горіло. Погані! Не пожалують ніде людського добутку, все забирають з собою або палять!

— Це десь недалеко. Де це? — питався Михась.

— Чи я знаю? Це десь за лісами, може десь коло Глинян. Може ближче, може трохи далше.

— А скоро тут татари будуть від Глинян? — стурбованим голосом питався Михась.

— Годі сказати, часом вони летять навперейми з вітром, часом ідуть помаленьку. Тепер вони обвантажені здобичею, то йдуть поволі. Ще й сніги тепер глибокі! За два-три дні будуть може під Львовом.

— Богу дякувати — відітхнув Михась — Ще час!... Я таки зараз завтра піду!

— Куди підеш? На татар?

— Та ні! Я ж маю йти до єпископа за горіхами.

Управитель засміявся.

— Який ти ще дуренький! Татари йдуть на Львів, а йому горіхи в голові!

— Але я мушу йти!... сказав Михась рішучим голосом. Єпископ виразно наказав мені!

— Знаю, знаю! Але тепер, синку, я тебе не пущу. Треба думати, як життя рятувати, а не про горіхи!

— Та це близенько, за годину буду вже назад!

— Ні, не можна за мури міста виходити, як воріг недалеко. Хто знає, чи татарські стежі вже

не вештаються під містом, ще могли б тебе захопити в полон. Не пущу тебе! Мусиш сидіти в бурсі.

Михась сумно понурих голову. Але знати було, що він все таки не кидає думки про задуману мандрівку.

Управитель казав хлопцям лягати і вийшов з кімнати. Але хлопцям не спалося, сон відлетів кудись за гори. Лежали й гуторили.

— Як би мене пустили на мури, я показав би татарам! — говорив один.

— Що ж ти робив би?

— Стріляв би!

— Чим? Маєш рушницю?

— Ні, але маю лук.

— Ох, чому ж я мій лук лишив на селі! Тепер придався б! А він несе стрілу так високо!

— Та що з того, на мури нас не пустять.

— Звідки знаєш?

— Бо все в часі небезпеки мурів боронять ремісники: кравці, шевці, кушнірі... Але чи вони що знають! Де їм до лицарського ремесла! Ми спудеї показали б татарам!

— Може піти на вежу нашої церкви? Звідтіля можна би стріляти.

— Зависоко! Стріла не долетить.

— Може твоя не долетить, але мій лук донесе!

— Говори здоров.

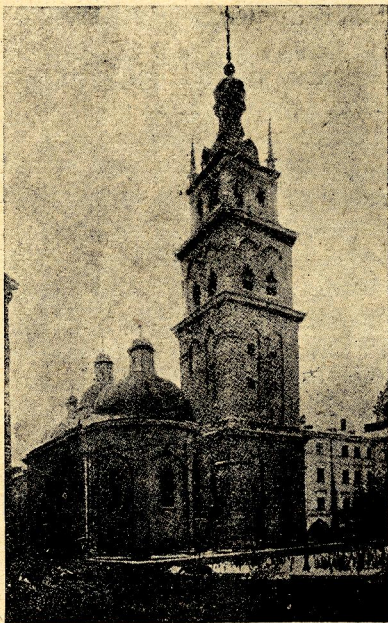
— Не віриш, заложися! Пристану, на що хочеш. Я кажу, що донесе. Заложися за пів копи горіхів! Добре?

— Добре.

— Нічого з того не буде, — сказав третій

бурсак, — я вам кажу, що ніхто з вас тепер не буде на вежі.

— Еге, а то чому?

Успенська церква у Львові.

— У военний час на вежі нашої церкви ставлять залогу. Наше братство має обов'язок боронити вежі, всі братчики йдуть з рушницями, а приказує всім сеніор братства. Де б тепер кого з вас пустили на вежу.

— А побачиш, що я таки буду на вежі. Яюсь
я вже вклучуся туди!

— Не хвалися, не пустять!

— А як навіть туди зайдеш, то й не опам'ята-
ешся, як злетиш назад удолину! — сміються
хлопці.

— Заложися, що мені нічого не буде!

— Добре, заложімся, за що?

— За двадцять горіхів? Добре?

— Добре, а звідки візьмеш стільки горіхів?

— Михась принесе від єпископа! Всі будемо
мати! Принесеш, Михасю, правда?

— Авжеж, що принесу! — сказав Михась
певним голосом.

Він приблизився до Петра Сокири і запитався
тихенько:

— Петре, маєш тут свій лук?

— Маю, а нащо тобі?

— Тсс, тихо, потім скажу.

III. МАНДРІВКА ДО СВЯТОГО ЮРА.

Михась постановив собі як найскорше піти до святого Юра. Спочатку налякала його трохи пересторога настоятеля, що за мурами міста може стрінути татар. Але як пригадав собі, що вони оба мають луки, не боявся вже нічого. Підуть оба з Петром і як мають луки, то вже безпечні, нікому не дозволять доступити до себе! А вони оба стріляли так добре! Не даром все літо деньушень стріляли до мети! Коби тільки вийти за мури!

Але це нелегко. З бурси вийшли якось незаметно. У братстві заєдно був рух і гамір, бо до міста тиснулося багато людей з довколишніх сіл, і всі шукали захисту при церкві. Настоятель не мав часу пильнувати хлопців. Але за мури міста не могли вийти, бо у воєнний час брами майже все були замкнені, а як коли їх відчиняли, то сторожа нікого не пускала з міста на передмістя.

Тоді містом називалося лиш середмістя Львова, що було обведене сильним подвійним муром, валами й ровами; вже поза мурами це передмістя або підгороддя. Укріплення йшли теперішньою вулицею Скарбківською, Губернаторськими Валами, окружали монастир бернардинів і Валовою вулицею сходили на Гетьманські вали. Там плила тоді річка Полтва. Були дві головні міські брами, галицька (коло Галицької площі) і краківська (біля краківської площі) і дві менші хвіртки: при Успенській церкві і недалеко костела єзуїтів. Та всіх

цих брам стерегло військо і хлопці даремно ломили собі голову, як вийти з міста.

Так минули три дні. Михась вже не знав що робити з нудьги. Татарські стежі підбігали вже під Лисиничі, село під самим Львовом, а він ніяким способом не міг видобутися з міста. Але Петро знайшов спосіб. Він таксамо як Михась, крутився всюди по місті й раз, як був коло костела єзуїтів, помітив, що хвіртка в мурі відчинена. Єзуїти мали за Полтвою хутір і город та сад, — він ще й тепер називається єзуїтський — і випросили собі, щоб вільно було їм цею хвірткою виходити. Щодень ранком вони відчиняли її і посилали одного братчика з молоком на хутір. Петро підглянув це й дав знати своєму товаришеві. Михась аж підскочив з радости, як почув таку новину.

— Завтра рано йдемо вдорогу! — шепнув він до Петра і міцно стиснув йому руку.

Встали раненько, одяглися в свої короткі кожухи, натиснули на голови шапки і тихенько збігли в своїх високих чоботях по сходах. Під кожухами ховали свої луки. Настоятеля в бурсі не було, побіг на церковну вежу подивитися, чи нема яких знаків, бо розійшлася чутка, що татари рушили вже на місто. Брама від бурси не була зачинена і ніхто її не пильнував. Вийшли на вулицю. У тій хвилині вітер, як скажений, кинув на них снігом.

— У-ух, а то зимно — скрикнув Петро.

— Добре, що починається метелиця, ніхто нас не пізнає, — відповів Михась.

Перебігли скоро Руську вулицю й увійшли на ринок. Хоч була вчасна пора, на ринку стояло

богато возів. Це були втікачі з підміських сіл. Вони щось оповідали і до них тиснулася юрба цікавих міщан, що хотіли почути „що нового“. Але хлопці не прислухувалися розмові, а поквапилися далі. Перейшли попри латинську катедру й побігли до езуїтської хвіртки. Була відхилена.

— Біжімо скоро, щоби нас хто не побачив — сказав Михась і оба одним скоком були за хвірточкою.

Але тут чекала їх несподіванка. За хвірточкою стояв якийсь молоденький, худий монах-езуїт, певно чекав тут на свого товариша, що пішов на хутір. Але як побачив чужих людей, в кожушках і шапках, обсніжених, що швидко бігли, — налякався і закричав:

— Рятуйте, рятуйте, татари!

— Де татари? — гримнув якийсь старий голос, також на мурі.

— А от, дивіться, ось-ось утікають у кожушках! Стріляйте! — кричав монах.

— Петре, скачімо в рів! — крикнув Михась.

Петро скочив тай оба знайшлися в ярі, що ним плила славна львівська річка Полтва. Тепер вже ніхто її в цьому місці не побачить, бо вся замурована, але тоді була це вільна річка, що плила відкрито, широко розливаючися. Над річкою проти хвіртки був місток, що вів на другий бік. Під цей місток сховалися оба хлопці, бо думали, що з мурів справді будуть стріляти. На хвилину присіли під мостом і наслухували, що там на мурах діється. Але чути було тільки сміхи ремісників, що глузували із переполоху молодого монаха. Тоді бурсаки перейшли річку по леду, видряпалися на другий беріг і пішли далі кущами, що росли тут густо.

Йти було тяжко, бо сніг лежав глибокий. Стежки не впізнати і хлопці йшли навмання, щоби тільки скорше дійти до святого Юра. Брили снігом, западалися в кучугури, приставали що кілька кроків і перли вперед під гору.

Врешті здалека побачили хрест церковці. Церква св. Юра не була тоді ще така величава як тепер. — Невелика будівля ховалася серед дерев. До неї тулився монастир, де проживав єпископ. Були вже недалеко. Всміхнулися безжурно, й захекані зупинились, щоби відпочити. Нараз за їх плечима загремів гарматній вистріл. За ним пішов другий і третій і почалася канонада. Бурсаки знали, що це означає!

— Татари під містом! — крикнули оба разом і що сили побігли снігами вперед. Задихані й облиті потом станули під брамою св. Юра.

IV. ВОЄННІ РОБОТИ.

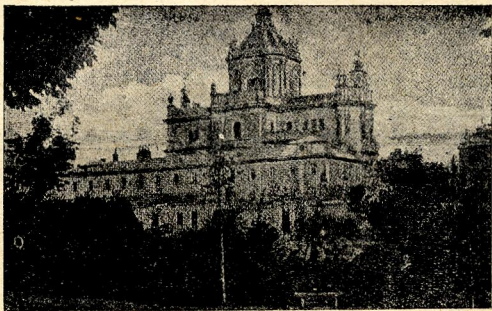
Церква св. Юра й монастир стояли на самій горі, що стрімко здіймається над долиною особливо від півночі. Довкола грубий мур замінив тихий богомільний монастир у твердиню. Важка дубова брама, сильно окована залізом, була заперта. Хлопці застукали раз і вдруге, але зза брами ніхто не озивався. Тоді почали грюкати кулаками. Але відповіді не було. Тільки здалека доходив якийсь невиразний голос. Михась приложив ухо до брами.

— То старий Микола молиться, — сказав по хвилині — чути, як бубонить „Помилуй мя Боже“.

— Ой, то зле, — зітхнув Петро, — хіба собі руки пооббиваємо, поки достукаємося, бо старий глухий як пень.

— Та що ж робити, стукаймо!

Оба разом знову почали гримати в браму.

Катедральна церква св. Юра у Львові.

Настукалися добре, але врешті почули, що старий шкандибає до брами.

— Чого вам? — питався.

— Відчиніть, то ми, бурсаки! — гукнув Петро.

— Гусаки? Які гусаки?

— Бурсаки! — ревнув Михась.

— Бурсаки?... Говори ж по людськи, а то щось під носом муркочеш! Чого вам?

— Відчиніть, діду! Татари йдуть!

— Таляри? Які таляри? Позичити хочете, чи віддаєте?

— Татари ідуть!

— Татари? а вам що? Ви до татар пристали? Не договоряюся з вами. Чекайте, нехай Андрусь прийде, він вас розпитає.

І старий почав кликати:

— Андрусю, Андрусю!

Старий Микола мав уже з вісімдесять років, ціле своє життя був паламарем при церкві св. Юра. Але тепер уже знемощів і старого заступав його внук. Андрусь.

— Андрусь пізнав по голосах обох бурсаків, бо знався з ними давніше, і пустив їх до середини. Хлопці привиталися з Миколою і спиталися про єпископа. Єпископ був саме біля мурів і Андрусь повів туди гостей.

Єпископ, здавалося, не пізнав хлопців.

— Ви звідки? — запитався гостро.

— З бурси!

— За чим?

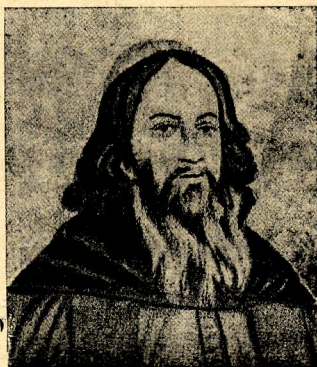
— Та так... — замнявся Михась.

— Говоріть же!

— За горіхами прийшли!

Єпископ засміявся голосно:

— Не забули за горіхи навіть підчас війни!
А я був би забув. Як вас пустили з бурси?

Єп. Йосиф Шумлянський.

Хлопці замовкли.

— Як? Не пустили цілком? Ви без дозволу вийшли?

— Так!...

— Га, га! Гарно починаєте бурсацьке життя!

— промовив ніби з гнівом єпископ.

— Та ми зараз вернемося...

— Вернетесь!... Добре, як схочуть вас прийняти назад! Але березова каша буде!

— Що ж робити — сумно усміхнувся Михась.

— Будеш ти мені сміятися! Чекай! Зараз я вам дам сам кару: беріться до роботи, муруйте мур!

Хлопці кинулися помагати. Там уже працював Андрусь і ще два парубки. Треба було камінням заложити велику діру в мурі. Хоч було зимно й мело снігом, бурсаки мовчки взялися до роботи. Скоро й зручно подавали каміння мулярам. Загрілися при тім добре. Єпископ тимчасом з другим священиком обходив довкруги мур і придивлявся досвідним оком, чи не треба ще де чого направити. За молодих літ служив він у війську і знав воєнну службу краще, як не один вояк. Потім прийшов знову подивитися до хлопців, як вони ведуться. Мур був уже майже готовий.

— О, гарно! Добрі помічники! Як скоро пішла робота! А ви вже їли сніданок?

— Ні ще!

— Бачите, це кара, що ви втікли з бурси. Але що ви так нам допомогли, то йдіть тепер до монастиря. Там вам дадуть сніданок. По праці буде смакувати! Але березова каша вас таки не мине!

Хлопці засміялися і пішли на сніданок. Березової каші вже не дуже боялися, бо почули, як єпископ сказав до священика:

— Завзяті бурсаки! Дебре, що до нас прийшли.

Михась і Петро справді дуже придалися єпископові, бо в цьому часі при святім Юрі майже нікого не було. Єпископ мав дещо власного війська, але мусів вислати його до міста, для оборони. В монастирі лишилося тільки кілька монахів і служба єпископа, разом ледви кільканадцять осіб. Два відважні хлопці підчас облоги могли добре придатися.

Бурсаки не снідали довго і за чверть години були вже знову при мурі, помагали далі у приготуваннях на ворожий напад.

— Хлопці, — сказав єпископ, — допоможіть ще перетягнути гармату, що стоїть коло дзвіниці. Її треба поставити на мурі від півночі, бо з цього боку найскорше можуть прийти татари.

Бурсаки побігли під дзвіницю. Там побачили велику, стару гармату, що своїм чорним дулом була обернена до стіни церкви.

— Ой, стара десь певно матуся, — сказав Петро і ударив рукою по гарматі.

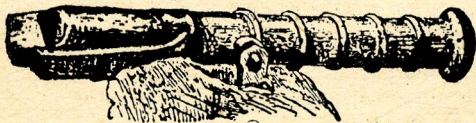
— Чекай, тут бачу виписаний якийсь рік, прочитаємо — відповів Михась.

Відгорнув дещо сніг, що присипав гармату і відчитав напис: „Року Божого 1584“.

— Ой, стара-старезна! — скрикнув — має більше як сто років.

— Так — відповів Петро. — Тепер маємо рік 1695, а вона зроблена 1584 року, значить, має 111 років!

Прийшли до них два парубки і разом в чотирьох з трудом перекотили гармату на місце, де показав єпископ.

Козацька гармата.

V. БІЙ З ТАТАРАМИ.

Тимчасом під містом бій уже почався. Заметіль була велика, але часом, як вітер втихав, із церковної вежі можна було доглянути ворога, що підступав під Львів. Татари напали на краківське передмістя і стали палити доми, двори й хутори. Здалека видно було великий стовп вогню. Це горіла церква св. Пятниці. Найзавзятіша боротьба йшла над Полтвою. Там проти татар виступило військо із міста. Але татар було більше. Вони з криком кинулися вперед, перейшли річку і підійшли під мури міста. З міських башт привитали їх міщани вистрілами з рушниць, а час від часу роздавався голос гармати. Гук і гамір був страшний.

Наші бурсаки жалували тепер, що не залишилися в місті, між мурами. Там певне була б трапилася якась пригода, була б нагода хоч раз стрілити з луку, а тут треба сидіти з заложеними руками. Не було вже нічого до роботи. Усе доладу наготоване на зустріч ворога. Посумніли хлопці.

Але й над ними доля змилосердилася.

Саме обідали в монастирі, як прибіг наляканий парубок і крикнув, що велика юрба татар іде на святого Юра. Що сил усі побігли до мурів. Від езуїтського городу підгору підсувався швидко відділ татарської кінноти. Здалека видно було малі, низькі чоловічі статі, у гостроверхих шапках. Татари з криком кинулися під святоюрський мур. Але єпископ, добрий вояк, вже вимінив гармату в їх бік, перехрестився і казав приложити вогонь. Гук-

нув вистріл. Кілька татар упало з коней, інші по-далися взад. Татари не любили добувати твердинь, бо не мали гармат; вони воліли стрічати ворога в чистому полі. Там були певні перемоги. Але кількох сміливіших кинулося під мур, пробувати, чи не вдасться перелізти. Єпископ скочив туди з рушницею і крикнув гостро:

— Не лізь, погана голово, бо буду стріляти!

У тій хвилині з муру свиснули дві стріли й пішли простісенько на татар. Це бурсаки показали, що вміють. Одна стріла влучила в ногу якогось грубого татарина і він упав з коня; друга вдарила в руку молодого татарчука, що галайкаючи пігнав до товаришів, шукати порятунку.

Від міста роздався тупіт коней. Надбігла кіннота під проводом якогось молодого вояка.

— Це мій Павло іде, — скрикнув єпископ, — дасть він татарам!

Це був Павло Шумлянський, братанич єпископа; він з військом боронив міста, але як почув вистріл з гори святого Юра, прибіг на допомогу. Як буря напав він на татар, що вмиль почали втікати. Тільки татарин, що його влучила бурсацька стріла, не встиг уже втікти. Молодий Шумлянський вхопив його сильною рукою за кожух, підняв вгору і кинув перед себе на коня. Сильний був лицар!

— Взяв мого татарина! — радісно крикнув Михась.

— То ти його влучив? — спитався єпископ.

— Я! — сказав гордо Михась.

— А мій невіра втік, — жалібним голосом промовив Петро.

Відчинили браму, молодий Шумлянський пхнув до середини татарина, крикнув єпископові: „Добрий день“ і кинувся здоганяти татар.

За брамою всі стали довкола бранця. Татарин розглядався неспокійно, видно боявся, чи його не убють; але побачив тільки зацікавлені лиця і заспокоївся. Промовив ломаною мовою:

— Вода... вода... пити...

— Дайте йому води! — сказав єпископ.

Татарин напився й подякував. Потім розглянувся ще довкола і запитався:

— Хто стріляти? Хто убити татарин?

— Оцей лицар, — показали йому Михася.

— Молода лицар, добра лицар, добра лук...
— промовив татарин і аж цмокнув язиком та усміхнувся до Михася беззубим ротом.

Михась аж надувся з гордості, що бранець так його хвалить. Причинився він до оборони святого Юра і цілого міста! А бідний Петро все нарікав:

— А мій татарин втік, поганець! Чекай, знайду я ще тебе колись! — і в палкому, юнацькому завзятті кулаки затиснув.

Але не лише Петрів татарин утік, — тепер вже втікала вся орда. Розійшлася між татарвою вістка, що козацький полковник Палій з великим військом іде на Львів. Це нагнало страху татарам. З давніх часів знали вони, що з запорожським військом нема що жартувати і рішили відступити зпід міста. З окликом: „Кайтавул!“ (назад!) готовилися до відходу. Як скоро явилися, так само несподівано щезли.

Тепер бурсаки могли вже безпечно вернутися до міста й до бурси.

Єпископ прикликав їх до себе і сказав:

— Вертайтеся назад, звідки прийшли. Про березову кашу вже не думайте, якось я випрошу для вас ласки. Люблю, як молодий рухається, а ви нам тут добре помагали. Але памятайте, вже ніколи більше без дозволу не йдіть з бурси. А тепер підіть до мого шафаря, нехай вам насипле мішечок горіхів. А на придаток дістанете ще горнець меду. Здорові будьте!

Хлопці поклонилися низько владиці й пішли до шафаря. Це був старенький монах, що завідував монастирськими припасами. Він любив хлопців і не жалував їм лакоминки; горіхів насипав такий мішок, що Михась аж зігнувся, як закинув собі тягар на плечі.

— Може забагато, може надсипати? — питався чернець.

— Ой, ні, — крикнув Михась, — занесу якось, у нас бурса велика.

А Петро дістав великий горнець меду.

Попрощалися і старий Микола випустив їх за браму.

— Тільки не подвигайтеся! — крикнув за ними. Глянув добрячими очима за ними й засміявся:

— Хоробрі бурсаки! Будуть із них завзяті лицарі й добрі громадяни.

VI. ПОВОРОТ ДО БУРСИ.

— Якою дорогою підемо? — запитався Петро, як уже були за брамою. — Знову на єзуїтську хвіртку?

— Ей, хіба ні. Може заперли хвіртку і не схочуть нас пропустити. І нема там доброї дороги, тяжко йти снігами.

— То хіба підемо на краківську браму.

— Добре, ходім городецькою дорогою.

Пішли на городецьку вулицю. Легше було туди іти, бо вози й сани перетерли тут сніг. Богато людей їхало з міста і до міста. Зразу йшли мовчки, тільки Михась постогнував трохи, бо мішок з го-

ріхами добре глодав його у плече. Петро, якому легше було йти з медом, почав говорити:

— Знаєш що, ходім оглянути ще побоевище там, де був бій з татарами. Добре?

— Добре, — зідхнув Михась і поправив собі міх.

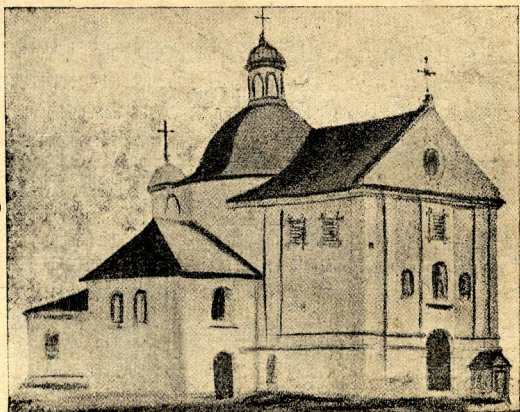
— Там на краківським передмісті дуже горіло, там мій вуйко має дім. Я хотів би подивитися, чи татари не зробили йому якої шкоди.

— Моя мама також мешкає в цій стороні, але певно схоронилася до отців василіян, до манастиря св. Онуфрія. Підемо подивитися. Але трохи відпочиньмо. Тяжкі ці горіхи.

Пристали на хвилину. Тепер Петро взяв на плечі мішок, а Михась горщик з медом. Пішли далі. По дорозі знати було, що тут ішла завзята боротьба. Від міста бігли якісь налякані коні. Ревіла худоба. Здалека видно було ще клуби диму, що стелився в повітрі і гриз очі немилим запахом спаленої соломи. Деякі доми догаряли. Налякані люди гасили вогонь. По городах лежали розкидані всякі клунки, скрині, одіж, дрібні речі. На дорозі лежали поломані стріли й списи. Стоптаний копитами сніг, а на ньому криваві плями вказували, де розігрався лютий бій. Ще навіть чути було стогони ранених, що лежали десь по закутинах. Але на сумних, втомлених обличчях сяв веселий усміх перемоги. Вони це прогнали татар!

Біля церкви св. Миколая бурсаки спинилися знову. Тут стояла громада людей і всі задирали чогось голови до гори. Дивилися на церковну дзвіницю. Звідтам чути було тихий голос дзвонів. Хлопці підійшли ближче й побачили, що до мотуззя

від дзвону був привязаний татарин-бранець. Під час бою один жовнір взяв того ж татарина в полон, а що не мав часу при ньому сидіти й пильнувати його, то й прив'язав його тут на дзвіниці до мо-

Церква св. Миколая у Львові.

туззя. Так татарин під час бою нехотя собі подзвонював. Ще й тепер міщани брали татарина на сміх і казали йому дзвонити. А прив'язаний татарин дзвонив і розхилюючи в посміху рота показував широкі зуби. Певне і йому було смішно, що такий сміх людям робить.

Трохи далі бурсаки знову побачили цікаву річ. Був там невеликий монастирець черців, що звалися „добрі брати“, або боніфратри. Вони опікувалися хорими й каліками. Монахи боялися, щоби татари не спалили їм добутку, і на дверях

свого дому прибили письмо до татарського старшини:

„Вельми Милостивий Пане Солтане! Ми вбогі черці просимо, щоби ти мав ласку й залишив нам трохи нашого вбожества, бо ми радо служимо всім німечним, не лише христіянам, але й туркам. І якби хто з ваших лишився тут ранений, ми готові ним опікуватися. То ж не грабуйте нам нашого майна, бо ми його тримаємо для німечних і хорих!...“

Татари хотіли вже підпалити домок, але побачили на дверях письмо й дали знати старшині. Солтан Схебас Герай приїхав сам і казав собі перчитати письмо. Потім випитувався передміщан і довідався, що черці справді помагають усім, і христіянам, і нехристам. Тоді наказав не рухати дому і на знак цього вбив у двері дві стріли. І так дім „добрих братів“ залишився ненарушений.

— От і татарин має серце, — казали люди.

— А таки вкрали монахам телятко і мішок вівса!

— Кожний татарин злодій, людського добра не пошанує, — говорили інші.

— У війні кожний такий!

Бурсаки пішли до монастиря отців василіян. Михась знайшов тут свою маму, а Петро вуйка; обоє були здорові. Щасливо пережили облогу й дуже втішилися своїми бурсаками. Хлопці сіли відпочивати.

— Ті горіхи таки тяжкі, — сказав Петро, — плечі мені цілком задеревіли.

— Але, яка радість буде в бурсі! — посміхнувся Михась.

Хотіли зараз іти до бурси, але тимчасом зробилася ніч і Михасева мама не хотіла їх пустити.

— Певно браму міста вже зачинили на ніч і вас не пустять. Татари ще можуть вернутися, треба берегтися.

— Науки й так нема у вашій школі, — казав Петрів вуйко.

Так хлопці аж на другий день в полудне прикотилися до бурси. Йшли тихенько і покірно, бо почувалися винуваті. Мішок з горіхами і горнець меду ховали за собою. Але в бурсі прийняли їх з великою втіхою. Вже всі знали про хоробрість Михася й Петра. Ще ранком єпископ прислав до бурси письмо, — оповів про їх заслуги і просив дарувати їм вину й кару.

— Ваше щастя, — сказав з ласкавою усмішкою управитель, — бо шкільна чаша вас не минула би! Але таких лицарів, що з татарами воювали, не годиться безею годувати!

— А принесли ви горіхи? — не витерпів і запитався один з товаришів-бурсаків.

— Є, є! — крикнули оба разом і поставили на стіл горіхи і мід.

— Так багато! — шепотіли здивовані бурсаки.

Всі були вдоволені. Михась і Петро раділи, що їм повелося так гладко та ще із славою втікти перед карою; управитель був гордий, що його вихованці принесли йому честь. Але найбільше тішилися бурсаки медом та горіхами і завзяттям товаришів:

КІНЕЦЬ.

Молитвеник »Українська Молодь Христові«	0.80
Молитвеник для молоді	0.80
На вакаціях, оповідання	0.30
*Онищук А.: Як незнайко став муравлем	0.30
Петренко Іван: Бурсаки, істор. опов.	0.40
— Пригоди Юрка козака, в оправі З.—, брош.	2.—
Полянський В.: Про перевіз кози, вовка і капусти	0.15
— Тайна другої кляси	0.15
Радзикович В.: Весна	0.65
— Літо	0.65
— Осінь	0.65
— Зима	0.65
*Сельмер А.: На далекий півночі	0.50
Старицький М.: Облога Буші	1.20
*Топеліус: Дар морського царя	0.50
*Франко І.: Лис Микита	2.40
* — Ріпка	0.20
Хорізовець А.: Довічне ярмо	0.30
Чайковський А.: Петро Сагайдачний	0.30
*Чайковський М.: За силу сонця	2.50
Черемшина М.: Вибрані твори	1.50
*Шарельман: Мізинчик	0.30
Шевченко Тарас: Кобзарик для дітей	0.20

ПЕСИ ТА ДІТОЧІ СЦЕНІЧНІ ОБРАЗКИ.

Гете: Фавст (перекл. Загула)	0.80
Козоріс М.: Діточе свято	0.20
— Тарас Дитина	0.20
Лебедова В.: Вінок на могилу Т. Шевченка	0.20
— Козацькі діти	0.20
Малицька К.: На св. Ніколая	0.20
— Русалка Дніпрова	0.20
Нерішена Л.: Слідами Тараса	0.30
Підгірянкa М.: Гануся	0.60
Шекспір: Сон літньої ночі	1.—
Франко І.: Суд св. Ніколая	0.20

СПОМИНИ.

Кокорудз І.: Спомини з Атен	0.50
Ясінчук Л.: За океаном	2.50
— Поміж морями	0.50

0. 96к. УКРАЇНОЗНАВСТВО

2995

Возняк М.: Старе українсько письменство
Макарушка О. Др.: Коротка історія української літератури
Рудницький Ст. Др.: Основи землеробства

РІДНОШКІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ (1986)

Герасимович І.: На тривогу	1.—
Ясінчук Л.: Азбука нації	0.25
— Для Рідного Краю	1.—
— 50 літ «Рідної Школи»	3.—
— «Рідна Школа» в ідеї і житті	2.—
— «Рідна Школа» в ювілейному році	0.30

ДОМАШНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Бобяк: Ростини як домашні ліки	1.—
Народні вишивки, 92 двоколірових узорів до вишивання	3.—
Михайлович М.: Пасіка	1.—

В „Рідній Школі“ наша будучність!

КНИГАРНЯ „РІДНОЇ ШКОЛИ“

Українського Педагогічного Товариства

ЛЬВІВ, вул. СИКСТУСЬКА ч. 20. — Тел. 287-42.

має на складі:

шкільні підручники, наукові книжки й белетристику та взагалі всякі літературні новинки краєвих та заграничних видань в українській та чужих мовах, молитвенники, шкільні друки, церковні (метрикальні й інші) друки, часописи, великий і дешевий склад шкільних та канцелярських приборів,

приймає замовлення

на книжки інших краєвих і заграничних видань

провадить антикварню

і тому закупає, продає та міняє уживані книжки на найвигідніших умовах,

закуплює

бібліотеки і рукописи придатні до друку.

Весь дохід з Книгарні „Рідної Школи“ йде на удержання укр. приватних шкіл Тов. „Рідна Школа“.

ІВАН ПЕТРЕНКО

(Крип'якевич П.)

БУРСАКИ

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ

ВИДАННЯ „РІДНОЇ ШКОЛИ“

ЛЬВІВ, 1936